

THOMAS EEG

ARVERETTEN

Thomas Eeg

Arveretten

© CAPPELEN DAMM AS, Oslo, 2022
ISBN 978-82-02-65762-8

1. utgave, 1. opplag 2022

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Cappelen Damm AS er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen
Sats: Bøk Oslo AS
Trykk og innbinding: Livonia Print SIA, Latvia

www.cda.no
akademisk@cappelendamm.no

Forord

Først en liten avsløring: Arverett virket ikke særlig spennende da jeg studerte faget tidlig i jusstudiet. Den gang kunne jeg ikke i min villeste fantasi ha forestilt meg at jeg skulle skrive denne boken. Bevisstheten om hvilken betydning arverettslige regler kan ha for folk flest, og om juridisk metode som redskap til å se rettslig relevante spørsmål, var lav. Mange utfordrende og fascinerende spørsmål trer da heller ikke frem før en selv leter etter og vurderer argumenter forankret i rettskilder. Å være seminarleder ved fakultetet i Bergen med utgangspunkt i et oppgavesett som Asbjørn Strandbakken hadde laget, var kanskje en katalysator. Det krevde nylesning av litteratur i faget, som igjen inspirerte meg til min første faglige tidsskriftsartikkel. Den var trolig en medvirkende årsak til at jeg ble spurt om å forelese i faget. Det har jeg gjort siden midten av 1990-årene ved fakultetet, senere også ved andre læresteder. Tiden var likevel ikke moden til å skrive en fremstilling av arveretten før Cappelen Damm Akademisk utlyste et lærebokstipend i 2019.

Det ble tidlig i skriveprosessen klart for meg at det ikke kunne bli en oversiktspreget fremstilling. Hovedårsaken er at rettsstilstanden under flere tema ikke kan sies å være avklarte eller ligge fast. Rettskildesituasjonen er riktignok oppdatert, med en forholdsvis ny lov om arv og dødsboskifte som trådte i kraft i 2021. Det er likevel en del av jussens natur at den er uferdig, og i ytterste konsekvens gjelder det også reglers innhold: Nye rettsspørsmål oppstår, eller nye eller «gjenoppdagete» kilder gir grunnlag for nye synspunkter og argumenter som endrer det totale rettskildebildet for «gamle» spørsmål. Det fordrer ofte grundige drøftelser som gjør at boken ikke bare kan gi en oversikt over temaene.

Boken gir altså både oversikt over deler av arverettens område, og drøfter en del spørsmål mer inngående. Den vil forhåpentlig være til nytte for så vel praktiserende aktører i rettslivet, jusstudenter og andre som vil orientere seg i arveretten. Fordi den samlede rettskildesituasjonen tilsier at en del spørsmål må drøftes grundig, har jeg også sett behov for en innføring i arverettslig metode.

Boken bør derfor være egnet for selvstudier som en del av læresteders ulike kurs og emner, både for begynnerstadiet og for viderekomne.

En uferdig versjon av deler av boken utgjorde en del av litteraturen for kurset JUS211 familie- og arverett i studieordningen som ble sjøsatt i 2021. Den ble gjort tilgjengelig som en pdf-fil som kunne lastes ned fra emnesidene på MittUiB. Jeg takker studentene ved fakultetets første kull i kurset for overbærenhet med uferdigheter, og tilbakemeldinger om tekstens kvaliteter. Takk også til de ca. 30 dyktige viderekomne studentene som var arbeidsgruppeledere, og kursets storgruppeledere som måtte forholde seg til det uferdige læringsmateriellet. Mitt samlede inntrykk er at teksten opplevdes mer enn tilfredsstillende for formålet, selv om «det var litt mye om gaver». En takk rettes også til forlagsredaktør Hans Andreas Tvedt som stilte seg bak opplegget med den foreløpige versjonen.

Hans skal likevel først og fremst ha en stor takk for godt samarbeid gjennom hele prosessen, som blant annet har omfattet diskusjoner om oppleggets små og store spørsmål, og gjennomlesning av hele teksten med gode tilbakemeldinger. En stor takk vil jeg også si til jusstudent Eline Sandnes Fosse, som tok oppdraget på strak arm på et tidspunkt i sluttfasen av prosjektet da jeg nesten hadde mistet håpet om å få rekruttert en vitenskapelig assistent. Hun har foretatt sitatsjekk og kildekontroll og bidratt til å utvikle forkortelseslister og stikkordregister, hurtig og med stor dyktighet. En takk går også til fakultetets ledelse og administrasjon, som har lagt forholdene til rette for at bokprosjektet kunne bli til virkelighet.

Det har vært frustrerende å se at ferdigstilling av boken har trukket stadig lengre ut i tid på grunn av andre presserende oppgaver. Den største takken går derfor til min kone Désirée. Hun har holdt ut med en distré ektefelle, som har måtte bruke hjemme- eller hyttekontor til å arbeide med manuskriptet, også når vi skulle hatt fritid sammen.

Nettressurser er sjekket og boken anses å være à jour per primo juni 2022.

Bergen, 12. juni 2022

Thomas Eeg

Innhold

Lovforkortelser	21
DEL I	
INTRODUKSJON TIL ARVERETTEN	23
1. Arverettens tema og noen sentrale begreper	25
2. Lov og testament som grunnlag for arverettigheter. Arverettens funksjoner	29
3. Innenfor og utenfor arverettens område	32
3.1 Arverett og andre rettsområder	32
3.2 Om rettigheter som ikke arves eller fordeles etter arvereglene	34
4. Metode, litteratur og opplegget i boken	36
4.1 Arverettslig metode	36
4.2 Arvelov med forskrifter som rettsgrunnlag	38
4.3 Om arverettslig lovtolking	39
4.3.1 Formål, språkbruk og skjønn	39
4.3.1.1 Formål med lovbestemmelser som mål for lovtolking?	39
4.3.1.2 Språkbruksnormer og fagtermer, herunder legaldefinisjoner	40
4.3.1.3 Bruk av skjønn ved regler som inneholder ord med vage betydninger	42
4.3.2 Rettskilder som tolkingsbidrag og støtteargumenter	43
4.3.2.1 Lovforarbeider, herunder om formål med lov- bestemmelser	43
4.3.2.2 Rettskilder knyttet til arvelovens forløpere	43
4.3.2.3 Rettsavgjørelser/rettspraksis	44
4.3.2.4 Andre myndigheters avgjørelser/praksis	45
4.3.2.5 Rettsoppfatninger, særlig i juridisk litteratur	46

4.3.2.6	Avtaler mellom Norge og andre stater (traktater)	47
4.3.2.7	Legitime eller reelle hensyn (verdibaserte konsekvensbetraktninger)	48
4.4	Om forholdet mellom lovtolkning og faktumfastsettelse	51
4.5	Arverettslitteratur	55
4.6	Det videre opplegget i boken	56
5.	Hovedtrekk i rettsutviklingen	59
5.1	Innledning: hovedtrekk langs tre linjer	59
5.2	Om rettstilstanden etter landskapslovene: ættearv	59
5.3	Magnus Lagabøtes landslov av 1274 og utvikling av testasjonsadgang ...	61
5.4	Tidlig moderne tid: utvikling av felagsordninger og kongelige bevillinger til fordel for gjenlevende ektefelle	62
5.5	Christian den femtes Norske lov av 1687 og enkelte senere lover, og videreutvikling av bevillingspraksis	62
5.6	Uskifteloven av 1851 og arveloven av 1854	64
5.7	Lov om ektefellers formuesforhold og lov om uskiftet bo av 1927, og endringer av arveloven i 1937	66
5.8	Arveloven av 1972 og senere endringer	67
5.9	Enkelte andre samfunnsutviklingstrekk i nyere tid	70
6.	Hva skjer vanligvis etter dødsfallet?	72
6.1	Innledning	72
6.2	Melding om dødsfallet	73
6.3	Søk etter, opplysninger fra og varsling av arvinger	74
6.4	Tingrettens veiledningsplikt, sperring av bankkonti, begravelser- kostnader m.m.	75
6.5	Registrering og sikring av eiendeler	75
6.6	Formues- og bankboksfullmakt	76
6.7	Proklama	76
6.8	Valg mellom uskifte, privat eller offentlig skifte. Uskifte- og skifteattest	77
DEL II		
ARVERETT OG USKIFTERETT ETTER LOVEN		79
7.	Begrunnelser for arverett etter loven	81
7.1	Hvorfor lovregler som gir umiddelbar arverett?	81
7.2	Hva slags forbindelser kvalifiserer til arverett, og hvorfor?	83
7.3	Regler om hvem som arver hvor stor andel, men ikke hva	84

8.	Slektskap som grunnlag for arverett	86
8.1	Om forholdet mellom slektsarv og livsledsagers rettigheter	86
8.2	Bare slektninger i nærmeste av tre arvegangsklasser arver	87
8.3	Fordeling mellom slektninger i første arvegangsklasse: alminnelige regler	91
8.4	Fordeling mellom slektninger i andre arvegangsklasse	95
	8.4.1 Alminnelige regler	95
	8.4.2 Unntak fra arvegangsklasseprinsippet	97
8.5	Fordeling mellom slektninger i tredje arvegangsklasse	98
	8.5.1 Alminnelige regler	98
	8.5.2 Avgrensning av istedenfor-retten	99
	8.5.3 Unntak fra prinsippet om lik deling mellom linjene	100
8.6	Rettslig slektskap som forutsetning for arverett	101
	8.6.1 Rettslig slektskap bygger på rettslig foreldreskap	101
	8.6.2 Foreldreskap etter barneloven	101
	8.6.2.1 Morskap	101
	8.6.2.2 Farskap	103
	8.6.2.3 Medmorskap	105
	8.6.2.4 Farskap og medmorskap kan ikke prøves prejudisielt i arvesaker	106
	8.6.2.5 Foreldres endring av juridisk kjønn er uten betydning	106
	8.6.3 Foreldreskap etter adopsjonsloven	106
	8.6.4 Foreldreskap etter andre lover	108
	8.6.5 Steforeldre, fosterforeldre mv. er ikke rettslige foreldre	109
	8.6.6 Utelukkelse av arveretten for far og fars slekt	109
	8.6.6.1 Om regelen og dens begrunnelse	109
	8.6.6.2 Hvilke lovbrudd kan utelukke arverett?	110
	8.6.6.3 Far må være «dømt for» lovbruddet. Hva slags reaksjoner omfattes?	112
8.7	Særregel for barn som arvelater fortsatt forsørget	113
	8.7.1 Om regelen og dens formål	113
	8.7.2 «Forsørget» - utgifter til «livsopphold»	115
	8.7.3 Utgifter til «utdanning mv.»	116
	8.7.4 «Rimelig etter forholdene», herunder om summens størrelse	117
	8.7.5 Retten skal oppfylles før annen arv	120
	8.7.6 Analogisk anvendelse av regelen?	120
8.8	Særregel om avkorting i livsarvingers arv	123
	8.8.1 Om regelen og dens formål	123
	8.8.2 «Ytelse av økonomisk verdi»	126
	8.8.2.1 Vanlig språkbruk som utgangspunkt	126

8.8.2.2	Omfattes mer enn gaver?	127
8.8.2.3	Må et krav om 'betydelig' økonomisk verdi innfortolkes?	131
8.8.3	«satt som en betingelse for ytelsen»	132
8.8.4	«Har en livsarving mottatt ... fra arvelateren»	135
8.8.5	Avkortningens virkninger	138
8.8.5.1	Noen problemstillinger og rettsgrunnlag: Primært disposisjonen, sekundært loven	138
8.8.5.2	Avkortingsbeløpets størrelse	139
8.8.5.3	Avkortingsbeløpet er større enn livsarvingens rett til arv	145
8.8.5.4	Livsarvingen som har mottatt ytelsen, dør før arvelateren	147
8.8.5.5	Medfører avkortningen endringer for andre arvingers rettigheter?	148
8.8.6	Bestemmelsens plassering og risiko for at regelendringer overses	153
9.	Ekteskap som grunnlag for arverett	155
9.1	Hvem kan ha arverett som arvelaters ektefelle, og hvorfor har ektefeller arverett?	155
9.2	Ektefellers formuesordning har betydning for hvordan arveformuen fastlegges	158
9.3	Arvelater etterlater seg også livsarvinger	160
9.4	Arvelater etterlater seg ikke livsarvinger	164
9.5	Bortfall av ektefelles rett til arv etter loven	165
10.	Samboerskap som grunnlag for arverett	170
10.1	Hvorfor arverett for arvelaters samboer?	170
10.2	Hva slags samboerforhold omfattes?	171
10.2.1	Samboerbegrepet	171
10.2.1.1	Legaldefinisjon og vanlig språkbruk	171
10.2.1.2	«en person ... som bor sammen med en annen person»	172
10.2.1.3	«bor sammen ... i et ekteskapsliknende parforhold»	172
10.2.1.4	«over 18 år»	175
10.2.1.5	Må kunne inngå ekteskap med hverandre	175
10.2.1.6	Ikke samboere «hvis en av dem er gift eller samboer med en annen»	176
10.2.2	Samboerforhold som besto ved dødsfallet	176
10.2.2.1	Utgangspunkter	176
10.2.2.2	Felles bosted ved dødsfallet	178
10.2.2.3	Samboere ved dødsfallet uten å bo sammen?	180
10.2.3	Samboere som har, har hatt, eller venter barn sammen	184
10.3	Arverettens omfang og prioritet	188
10.4	Forholdet mellom arverett og uskifterett	190

11.	Uskifterett for ektefeller	192
11.1	Om uskifterettens kjerneinnhold og begrunnelser	192
11.2	Vilkår for uskifterett og hva som kan overtas uskiftet	195
11.2.1	Noen grunnleggende vilkår	195
11.2.2	Betydningen av gjenlevende ektefelles personlige og økonomiske forhold	196
11.2.2.1	Mangler ved evnen til å ivareta egne interesser	196
11.2.2.2	Økonomi og økonomistyring	199
11.2.3	Betydningen av ektefellenes formuesordning for hva som kan overtas uskiftet	202
11.2.3.1	Felleseie: umiddelbar uskifterett i henhold til arveloven	202
11.2.3.2	Særeie: Loven godtar uskifterett i henhold til visse typer private rettsstiftende disposisjoner	208
11.2.3.3	Uskifte med avdødes særeie, virkning for lengstlevendes særeie	210
11.2.4	Hvem uskifterett gjelder overfor	212
11.2.4.1	Utgangspunkt: Alle andre arvinger etter loven	212
11.2.4.2	Avdødes særskilte livsarvinger må samtykke til uskifte	212
11.2.4.3	Kan testamentsarvinger samtykke til uskifte?	214
11.2.5	Noen felles regler for samtykke som grunnlag for uskifte	222
11.2.5.1	Samtykkesituasjoner som omhandles	222
11.2.5.2	Samtykket som bindende avtalerettslig disposisjon	222
11.2.5.3	Adgangen til å sette vilkår for å gi samtykke	225
11.2.6	Eksisterende uskiftebo må skiftes før nytt uskifte kan etableres ...	227
11.2.7	Formelle vilkår for å etablere uskifte	229
11.2.7.1	Må gi melding om uskifte, inkludert erklæring om å overta ansvaret for avdødes forpliktelser	229
11.2.7.2	Må ha mottatt uskifteattest	232
11.3	Ansvar for arvelaterens forpliktelser	234
11.3.1	Litt om ansvar for avdødes forpliktelser ved skifte og uskifte	234
11.3.2	Et ubetinget og ubegrenset ansvar	235
11.3.3	Adgangen til å utestede proklama	237
11.4	Erverv etter at uskifte er etablert	238
11.5	Råderetten over uskifteformuen	242
11.5.1	Innledning: Råderett «i levende live» og ved testament	242
11.5.2	Livsdisposisjoner: eiers råderett, men innenfor visse grenser	243
11.5.2.1	Innledende klargjøringer	243
11.5.2.2	Begrensningsreglenes art - lojalitetshensynet som tolkingsfaktor	244
11.5.2.3	Kritikkverdige handlinger kan gi rett til å kreve skifte	245

11.5.2.4	Kritikkverdige handlinger kan gi rett til å kreve vederlag under skiftet	250
11.5.2.5	Særlig om vederlag for omplassering av midler	251
11.5.2.6	Innledende merknader om gaver og arveoppgjør	253
11.5.3	Særlig om adgangen til å gi gaver	254
11.5.3.1	Innledende om begrunnelse, samtykke og forholdet til forløperen i al. 1972 § 19	254
11.5.3.2	Gavebegrepet: utgangspunkter	255
11.5.3.3	Gavebegrepet: formuesforskyvning	257
11.5.3.4	Gavebegrepet: berikelseshensikt	265
11.5.3.5	«står i misforhold til formuen i uskifteboet»: en avveiningsregel	274
11.5.3.6	«mottakeren forsto eller burde ha forstått»: god tro og aktsomhetsnorm	290
11.5.3.7	Virkning av rettsbrudd	297
11.5.4	Særlig om adgangen til å gi arveoppgjør	303
11.5.4.1	Utgangspunkt: forholdet til gaveregelen i § 23	303
11.5.4.2	Utdeling gir rett til tilsvarende oppgjør om ikke samtykke er gitt	304
11.5.4.3	Hva skal anses som et «arveoppgjør»?	306
11.5.5	Arvingenes rett til å kreve sikring av bevis	307
11.5.6	Råderetten ved testament	309
11.5.7	Overgangsregler	311
11.6	Opphør av uskifte	312
11.6.1	Hvem kan kreve at uskifteformuen skiftes, og på hvilke vilkår? ...	312
11.6.1.1	Innledning	312
11.6.1.2	Lengstlevende ektefelles betingelsesløse rett	312
11.6.1.3	Når kan skifte kreves på vegne av lengstlevende ektefelle?	316
11.6.1.4	Arvingers rett til å kreve skifte ved nytt ekteskap eller samboerskap	316
11.6.1.5	Arvingenes rett til å kreve skifte ved klanderverdige handlemåter	318
11.6.1.6	Særskilt livsarving som blir myndig	319
11.6.1.7	Når kan skifte kreves på vegne av en arving?	319
11.6.2	Hvem har rett til arv etter førstavdøde?	319
11.6.3	Arveandelenes størrelser	324
11.6.3.1	Hovedregel for skifte mellom førstavdødes og lengstlevendes arvinger	324
11.6.3.2	Uskifteformuen omfatter særeiemidler	325
11.6.3.3	Skifte mellom lengstlevende og avdødes arvinger	328

11.6.3.4	Delvise arveoppgjør har vært foretatt	329
11.6.3.5	Korreksjon gjennom vederlagskrav	334
11.6.4	Overgangsregler	336
12.	Uskifterett for samboere	337
12.1	Innledning	337
12.2	Vilkår for uskifterett og hva som kan overtas uskiftet	337
12.2.1	Noen grunnleggende vilkår	337
12.2.2	Betydningen av gjenlevende samboers personlige og økonomiske forhold	338
12.2.3	Hva kan overtas uskiftet?	338
12.2.3.1	Lovens utgangspunkt	338
12.2.3.2	Utvidet uskifterett i henhold til testament eller avtale ...	341
12.2.4	Hvem uskifterett gjelder overfor	343
12.2.5	Eksisterende uskiftebo må skiftes før nytt uskifte kan etableres ...	343
12.2.6	Formelle vilkår for å etablere uskifte	343
12.3	Ansvar for arvelaterens forpliktelser	345
12.4	Erverv etter at uskifte er etablert	345
12.5	Råderetten over uskifteformuen	348
12.6	Opphør av uskifte	348

DEL III

ARVERETT ETTER TESTAMENT

13.	Testamenters funksjon og særpreg som rettslig disposisjon	353
13.1	Nærmere om hva et testament er, og hvorfor vi har testasjonsfrihet	353
13.2	Testasjonsfrihetens utvikling – et kort historisk tilbakeblikk	356
13.3	Hva særpreger testasjoner som rettslige disposisjoner?	359
13.4	Oversikt over andre testamentsregler	363
13.5	Hvorfor begrenset råderett for testasjoner?	364
14.	Testamentsreglenes virkeområde	366
14.1	Testasjoner og andre dødsdisposisjoner	366
14.1.1	Rettslig betydning av at loven definerer «dødsdisposisjon»	366
14.1.2	Om vilkårsstrukturen og ulike betydninger av 'realitet'	368
14.1.3	Formål med regelen	371
14.1.3.1	Anførte formål	371
14.1.3.2	Om forutberegnelighet og formuleringens bruker-vennlighet	372
14.1.4	Opplegget videre	374

14.2	Når binder arvelaters avtaler og gaver uavhengig av form?	377
14.2.1	Betydningen av at arvelater var bundet	377
14.2.1.1	Avtalens innhold og oppfylleelsesplikt, herunder om overgang av eiendomsrett	377
14.2.1.2	Forholdet mellom oppfyllelse og «realitet»	380
14.2.2	Ville arvelater selv vært bundet? Særlig om proforma	382
14.2.2.1	Når er avtalerettslige utsagn bindende?	382
14.2.2.2	Proforma og sammenhengen med arvelaters motivasjon for og formål med disposisjonen	384
14.2.2.3	Om såkalt subjektiv og objektiv tilnærming til proforma og realitet	389
14.2.2.4	Nærmere om momenter ved en objektiv tilnærming til realitet	394
14.2.3	Binding og oppfyllelse i høyesterettspraksis	397
14.2.3.1	Generelt	397
14.2.3.2	Rt. 1961 s. 935 og Rt. 2008 s. 1589 som proformatilfeller	399
14.2.3.3	Rt. 2007 s. 776: Ikke formelt gjennomført gave i samlivsavtale	402
14.2.3.4	Rt. 2007 s. 776: problematiske spørsmål som ikke ble drøftet	405
14.2.3.5	HR-2017-716-A: overdragelse gjennomført på døds- leiet ansett gyldig etter en helhetsvurdering: objektiv proformavurdering?	410
14.2.4	Gaver gitt av en som snart skal dø, og som vet det	412
14.2.5	Disposisjoner som var ment oppfylt etter arvelaters død	416
14.2.5.1	Utgangspunkter	416
14.2.5.2	Nærmere om såkalte pleieavtaler o.l.	417
14.2.6	Oppsummering	419
14.3	Dødsdisposisjoner som testamentsreglene ikke gjelder for	421
14.4	Virkeområde i tid	425
15.	Evne og vilje til å testamentere	426
15.1	Testasjonsevne	426
15.1.1	Oversikt og begrunnelse	426
15.1.2	Betydningen av testators alder	426
15.1.3	Betydningen av testators mentale kapasitet	428
15.1.3.1	Manglende evne til å forstå eller vurdere testasjonen ...	428
15.1.3.2	Krav om årsakssammenheng	429
15.1.3.3	Sinnslidelse	430
15.1.3.4	Demens	431

15.1.3.5	Rus	433
15.1.3.6	Andre psykiske funksjonsnedsettelse	434
15.2	Testasjonsvilje	434
15.2.1	Innledning	434
15.2.2	Tvang og svik	435
15.2.3	Annen utilbørlig påvirkning	436
15.2.4	Krav om årsakssammenheng	438
16.	Formkrav ved testamentsopprettelse og vitnehabilitet	439
16.1	Oversikt	439
16.2	Formkrav for ordinære situasjoner	440
16.2.1	Skriftlighet og underskrift	440
16.2.2	To vitner, deres personlige kvalifikasjoner og deres oppgaver	443
16.2.3	Virkningen av at kravene til form og vitner ikke er overholdt	446
16.2.4	Bevisregler	447
16.3	Vitnenes habilitet	451
16.3.1	Oversikt. Begrunnelser for regler om vitnehabilitet	451
16.3.2	Når er en testasjon «til fordel for» noen?	452
16.3.3	Familierelasjoner som rammes	453
16.3.4	Andre relasjoner som rammes	455
16.3.5	Virkning av testasjon i strid med § 44	458
16.4	Formkrav for nødtestamenter	459
16.4.1	Oversikt. Begrunnelser for adgang til å opprette nødtestament ...	459
16.4.2	Når kan nødtestament brukes?	460
16.4.3	Muntlige vitnetestamenter	462
16.4.4	Skriftlig testament uten vitner	463
16.4.5	Tidsbegrenset gyldighet	465
17.	Grenser for testasjonsretten	466
17.1	Oversikt	466
17.2	Grenser for testasjoners innhold	467
17.2.1	Testasjoner som er åpenbart ufornuftige	467
17.2.2	Testasjoner i strid med lov og ærbarhet	469
17.2.3	Forbud mot stamhus, fideikomisser og å tilgodese personer som ikke er født eller unnfanget	472
17.3	Grenser av hensyn til legalarvingers rettigheter	473
17.3.1	Livsarvingers pliktdelskrav	473
17.3.1.1	Hva pliktdelskrav er, og hva det ikke er	473
17.3.1.2	Omfanget av pliktdelsarven og hva den beregnes av	474
17.3.1.3	Hvorfor verne deler av livsarvingenes arv mot testasjoner?	478

17.3.1.4	Krav på en andel eller sum, ikke på å overta eiendeler ...	479
17.3.1.5	Bestemmelser om rett til å overta bestemte eiendeler ...	480
17.3.1.6	Bestemmelser om formuesordning i livsarvingens ekteskap	481
17.3.1.7	Bestemmelser om livsarvingens råderett	481
17.3.1.8	Bestemmelser om arvegang etter livsarvingens død	485
17.3.1.9	Bestemmelser om å gjøre livsarving arveløs	487
17.3.1.10	Overgangsregler	489
17.3.2	Barns krav på en sum til livsopphold og utdanning mv.	489
17.3.3	Ektefellers vern	490
17.3.3.1	Indirekte vern via regler om formuesordning og deling ...	490
17.3.3.2	Krav om kunnskap om testamenter som reduserer legalarv	491
17.3.3.3	Minstearven er vernet mot testasjoner	494
17.3.3.4	Hvilket vern nyter retten til å overta eiendeler?	494
17.3.3.5	Krav om kunnskap for å frata retten til uskifte	496
17.3.4	Samboeres vern	496
18.	Tilbakekall og endring av testamenter	498
18.1	Oversikt. Adgangen til å endre og kalle tilbake. Begrunnelse	498
18.2	Formkravene ved tilbakekall og endring	499
18.2.1	Utgangspunkt: Samme regler som for å opprette testament	499
18.2.2	Tilbakekall ved ødeleggelse eller overstryking	500
18.2.3	Testament ødelagt i tilbakekallshensikt av andre enn testator	502
18.2.4	Testament ødelagt av andre årsaker	507
18.3	Arvepakter	509
18.4	Særregler for felles og gjensidige testamenter	514
18.4.1	Hva er felles og gjensidige testamenter?	514
18.4.2	Tilbakekall eller endring før de(n) andre av testatorene dør	516
18.4.3	Endring av sekundærdisposisjoner etter at en testator har overtatt arven etter testamentet	518
19.	Oppbevaring og fremleggelse av testamenter	523
19.1	Tingrettens rolle og oppgaver	523
19.1.1	Innledning	523
19.1.2	Innlevering, registrering og oppbevaring	523
19.1.3	Innsyns- og opplysningsrett og tingrettens taushetsplikt	525
19.1.4	Utlevering	526
19.1.5	Plikt til fremleggelse	526
19.2	Testament finnes ikke etter testators død	527

20. Tap av rettigheter etter og innsigelser mot testament.	
Godkjennelse av ugyldige testasjoner	530
20.1 Innledning	530
20.2 Frist for å kreve arv etter testament	531
20.3 Frist for å fremme innsigelser mot testasjoner	532
20.4 Godkjennelse av ugyldige testasjoner	534
21. Tolking og supplering av testamenter	537
21.1 Et særtrekk ved testamenttolking	537
21.2 Tolking og bevisvurdering	538
21.3 Formbundethet, korrigerende tolkingsresultater og beviskrav	540
21.4 Testators 'hypotetiske vilje'	543
21.4.1 Innledende bemerkninger	543
21.4.2 Forutsetning for testasjon svikter	544
21.4.2.1 Regelens virkeområde	544
21.4.2.2 Rettsvirkning: korreksjon eller ugyldighet. Beviskrav	545
21.4.2.3 Noen eksempler	546
21.4.2.4 Endrede forhold og betydningen av testators kunnskap	547
21.4.3 Bruk av testators hypotetiske vilje i andre tilfeller	548
21.4.4 Sensur av testators (hypotetiske) vilje gjennom tolking?	551
21.5 Suppleringsregler	552
21.6 Særskilte suppleringsregler for gjensidig og felles testament	556
DEL IV	
GRUNNLEGGENDE VILKÅR FOR OG BORTFALL AV ARVERETT	561
22. Grunnleggende vilkår for rett til arv	563
22.1 Arvelaters dødsfall må ha inntruffet	563
22.2 Arvingen må være unnfanget ved dødsfallet og leve ved arvefallet	564
22.2.1 Hovedregler	564
22.2.2 Tidsrekkefølgen av arvelaters og arvinges dødsfall er ikke kjent	566
22.2.3 Arving og arvelater døde straks etter hverandre i samme hendelse	567
23. Bortfall av rett til arv	568
23.1 Avkall på arverett	568
23.1.1 Adgangen og behov for regulering	568
23.1.2 Hva kan avkallet omfatte?	569
23.1.3 Når er arvingen bundet av avkallet?	570
23.1.4 Rettsvirkning av avkall	572

23.2	Fradømmelse av arverett mv.	572
23.2.1	Hvorfor kan arverett fradømmes?	572
23.2.2	Den straffbare handlings følger som vilkår for fradømmelse	573
23.2.3	Fradømmelse av rett til arv, uskifte og deling av felleseie	575
23.2.4	«Kan» fradømmes: vurderingstema og momenter	576
23.2.5	Hvem kan kreve avgjørelse, og hvordan treffes den?	578
23.2.6	Virkningen av fradømmelse	579
23.3	Foreldelse av arverett	580
23.3.1	Bakgrunn	580
23.3.2	Den alminnelige foreldelsesfrist for rett til arv	581
23.3.3	Avbrytelse av foreldelsesfristen	581
23.3.4	Utsatt starttidspunkt for foreldelsesfristen	582

DEL V

OPPGJØRETS GJENNOMFØRING	587
24. Oppgjør ved skifte av dødsbo	589
24.1 Innledning	589
24.2 Privat eller offentlig skifte?	590
24.2.1 Før skifteform er avklart	590
24.2.2 Nærmere om privat skifte	591
24.2.3 Nærmere om offentlig skifte	594
24.2.4 Særlig om der stiftelser opprettes ved testament	598
24.3 Overtakelse eller salg av eiendeler?	602
24.3.1 Utgangspunkter	602
24.3.2 Arvingene er enige	603
24.3.3 Lengstlevende ektefelles rett til å beholde eller overta eiendeler	605
24.3.3.1 Eiendeler av personlig karakter mv.	605
24.3.3.2 Eiendeler som lengstlevende eier fullt ut eller i det	
vesentlige	607
24.3.3.3 Felles bolig, innbo og næringsløsøre	611
24.3.4 Lengstlevende samboers rett til å overta bolig og innbo	617
24.3.5 Rett til å overta eiendom i henhold til odels- eller åsetesrett	619
24.3.6 Rett til å overta eiendeler ellers	620
24.3.7 Verdsettelse av eiendeler som beholdes eller overtas	625
24.3.8 Rett til å kreve eiendeler solgt og regler om salget	628
24.3.9 Frist for å overføre landbrukseiendom til ny eier	630
24.3.10	
Oppgjøret	631

25. Avvik fra skifteoppgjørreglene: Noen spesialtilfeller	635
25.1 Bo av liten verdi	635
25.2 Avdøde har ikke arvinger	636
25.3 Forbigåtte og fraværende arvinger – tilbakeføring av arv	638
DEL VI	
OPPGJØR MED INTERNASJONALE FORGRENINGER	643
26. Sentrale internasjonal-privatrettslige arve- og skifteregler	645
Kilder	651
Litteratur	651
Forarbeider	659
Lov- og forskriftsregister	661
Dommer og kjennelser	679
Stikkordregister	685

Lovforkortelser

adl.	Lov 16. juni 2017 nr. 48 om adopsjon (adopsjonsloven)
al.	Lov 14. juni 2019 nr. 21 om arv og dødsboskifte (arveloven)
al. 1854	Lov 31. juli 1854 om Arv (opphevet)
al. 1972	Lov 3. mars 1972 nr. 5 om arv m.m. (opphevet)
avtl.	Lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeserklæringer (avtaleloven)
bl.	Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova)
bvl.	Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven)
deknl.	Lov 8. juni 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven)
efl. 1927	Lov 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold (ektefelleloven) (opphevet)
el.	Lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (ekteskapsloven)
fal.	Lov 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven)
ftrl.	Lov 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven)
fvl.	Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)
husfskl.	Lov 4. juli 1991 nr. 45 om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører (husstandsfellesskapsloven)
odl.	Lov 28. juni 1974 nr. 58 om odelsretten og åseteretten (odelslova)
rgl.	Lov 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr (rettsgebyrloven)
sgl.	Midlertidig 8. mars 2013 nr. 9 lov om overføring av foreldreskap for barn i Norge født av surrogatmor i utlandet mv. (surrogatiloven) (opphevet)
skjønnsl.	Lov 1. juni 1917 nr. 1 om skjønn og ekspropriasjonssaker (skjønnsprosessloven)
sl.	Lov 21. februar 1930 om skifte (opphevet)
strl.	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven)

- tingl. Lov 7. juni 1935 nr. 2 om tinglysing (tinglysingsloven)
- tvangsl. Lov 26. juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring (tvangsfullbyrdelsesloven)
- tvl. Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)
- ul. 1927 Lov 4. juli 1927 nr. 4 om uskiftet bo (uskifteloven) (opphevet)
- vgml. Lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål (vergemålsloven)
- åvl. Lov 15. juni 2018 nr. 40 om opphavsrett til åndsverk mv. (åndsverkloven)

DEL I

INTRODUKSJON TIL ARVERETTEN

KAPITTEL 1

Arverettens tema og noen sentrale begreper

Nesten like sikkert som at alle en gang skal dø, er det at den som dør, etterlater seg noe av økonomisk verdi. Men det er selvsagt store forskjeller; noen etterlater seg enorme formuer, andre nærmest ingenting. Folk flest etterlater seg noe som i verdi ligger mellom disse ytterpunktene.¹ Mange skylder også andre penger når de går bort.² Mennesker kan bare eie eller ha rettigheter til formuesgoder og være ansvarlig for gjeld eller ha andre forpliktelser så lenge de lever.³ At folk dør fra sin formue og sitt gjeldsansvar, stiller krav til rettssamfunnet om at formuen kan gå over til nye eiere i ordnede former, og at kreditorene (som også kalles kravs- eller fordringshaverne) kan få dekket sine krav. Rettsregler er til for blant annet å forebygge og løse konflikter, og reglene om arv og skifte av dødsbo, som er temaet for henholdsvis arveretten og skifteretten, bidrar til dette. Det er slike regler som behandles i denne boken, som dels gir en innføring i arveretten, dels drøfter noen emner på et grundigere nivå.

Før vi ser nærmere på reglene, skal vi presentere noen sentrale begreper.

Ordet 'arv' kan ha forskjellige betydninger, det brukes for eksempel med et helt annet innhold i medisinsk og biologisk fagspråk enn i det juridiske eller rettslige. Det som visstnok var ordets opprinnelige betydning, er et sentralt omdreiningspunkt for det juridiske fagområdet arverett: Eiendom som eieren har dødd fra.⁴ Innenfor dette fagområdet brukes det også som verb; 'å arve'

1 Det er anslått at omtrent 75 milliarder kroner ble overført ved arv i 2018, og at tallet bare vil øke i fremtiden, se Døving m.fl. (2018) s. 36.

2 Skiftelovutvalget la til grunn at når noen dør, «etterlater han eller hun seg normalt ikke bare penger og andre formuesgjenstander, men også gjeld og andre forpliktelser, både av økonomisk og ikke-økonomisk karakter (knyttet til utøvelse av tjenester, omsorgsansvar mv.)», NOU 2007: 16 s. 75.

3 Med «formuesgode» menes grovt sett det samme som eiendeler eller aktiva. En samlebetegnelse for rettigheter som personer kan ha til formuesgoder, er «formuerettigheter», se nærmere om slike i f.eks. Lilleholt (2019) s. 179–212, særlig s. 179 flg.

4 NUT 1962: 2 s. 3.

noe, og peker da mot en måte å overføre (rettigheter til) formue fra person A til person B på.

Ordet 'arverett' kan også ha flere betydninger. Det kan for det første betegne en rettighet i form av en individuell (og presumtivt fordelaktig) rettsposisjon. Den som har rett til arv etter arvelateren, kalles normalt en arving, slik det også går frem av definisjonen i arveloven § 2 første ledd.⁵ 'Arverett' er dernest betegnelsen på et begrep som angår systematiseringen av reglene i en rettsorden.⁶ Det er i denne forstand uttrykket brukes i al. § 78, som inneholder en regel for saker der et arvetilfelle har tilknytning til flere stater: En skal bruke «arveretten», altså de arverettslige reglene som gjelder i den staten der arvelater hadde sitt vanlige bosted da han eller hun døde.

Rettsområdet arverett omfatter sammen med dødsboskifteretten først og fremst regler som gir svar på hvilke vilkår som må foreligge for at noen har rett til å overta en persons formue, eller deler av denne, *på grunn av* dennes død. Det er ikke skarpe skiller mellom disse rettsområdene. Grovt sett gir arverettsreglene svar på *materielle* rettsspørsmål.⁷ Eksempler er om en tilhører en krets av personer som kan ha rett til å motta arv, hvor stor andel av arveformuen den enkelte har krav på, og hvilket tidspunkt som avgjør hvem som arver. Andre materielle spørsmål er hvordan og i hvilken utstrekning den som etterlater seg arveformue – arvelater – selv kan bestemme hvem som skal arve hva. Reglene vil i sin tur kunne bidra til å avgjøre rettstvister som måtte oppstå, det vil si der to eller flere parter er uenige om løsningen på et rettsspørsmål, f.eks. om hvem som har krav på arv, eller hvor store andeler av arven en har krav på.

Rettstvister kan bringes inn for domstolene og behandles i alminnelighet i henhold til reglene i lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven, tvl.) 17. juni 2005 nr. 90, se § 1-1 første ledd. Selv en tvist er brakt inn for domstolen (retten), er ikke det til hinder for at partene kan komme til enighet om en løsning før rettens avgjørelse gis, slik det følger av reglene i tvistelovens andre del om mekling mv. Behandling av dødsbo kan foregå i regi av domstolene i henhold til reglene i arvelovens tredje del, selv om det ikke foreligger en konkret tvist. Arvingene kan likevel i stor utstrekning inngå avtaler om løsninger som fraviker dem som følger av rettsreglene, se Prop. 107 L (2017–2018) Lov om arv og dødsboskifte (arveloven) s. 32–33.

Ordet 'skifte' har også flere betydninger og kan i vanlig språkbruk være både et verb og et substantiv. Én betydning av verbet er 'dele', og én betydning av sub-

5 Lov om arv og dødsboskifte (al.) 14. juni 2019 nr. 21.

6 Se nærmere om rettsystem og rettsystematikk f.eks. Lilleholt mfl. (2019) s. 1–41, særlig s. 38 flg.

7 Et «rettsspørsmål» vil vanligvis handle om å fastlegge rettigheter eller forpliktelser, se f.eks. Monsen (2012) s. 21–22.

stantivet er 'deling'. I juridisk språkbruk, særlig innenfor familie- og arveretten, er det disse betydningene som er vanlige. Ordene brukes også om hverandre, for eksempel i al. § 109 første ledd andre punktum. Også sammensatte ord som 'skifteoppgjør' og 'delingsoppgjør' er synonymmer. Det som karakteriserer et slikt oppgjør, er at det foregår et fullstendig oppgjør av formuen som skiftes, og slik at de eiendeler som formuen består av, får nye eiere.⁸

Ordet 'dødsbo' er en betegnelse på formuen som avdøde etterlater seg; den dødes 'bo'. Bo er også et ord med flere betydninger i vanlig språkbruk. Her betegner det altså en formuesmasse: arvemassen eller arveformuen. En litt videre og mer teknisk beskrivelse av «dødsbo» finnes i al. § 98 første ledd andre punktum: «Med dødsbo menes alle eiendelene og forpliktelsene arvelateren etterlater seg.» På tilsvarende vis er uttrykket «skifte av dødsbo» beskrevet i al. § 98 første ledd tredje punktum på en mer teknisk og omfattende måte enn deling av arvemassen: «Med skifte av dødsbo menes oppgavene som skal utføres frem til forpliktelsene i boet er dekket og eiendelene fordelt mellom arvingene.» Loven inkluderer altså flere ledd i en bobehandling enn bare delingen i beskrivelsen av «skifte av dødsbo», og bruker sistnevnte ord ikke bare om formue, men også forpliktelser. Men bestemmelsen har ikke selvstendig rettslig betydning, den er bare ment å gi brukerne av loven en viss veiledning.⁹ Det er derfor viktig å understreke at forpliktelser som en avdød hadde, ikke er noe som arves, da de fortrinnsvis skal dekkes under behandlingen av boet og ikke fordeles mellom arvingene (se nedenfor).

Arvelovens regler i kapitlene 12 til 17, altså lovens tredje del med tittelen «Skifte av dødsbo», gjelder dermed når en person er død og det skal tas stilling til om boet etter ham eller henne skal skiftes, og i tilfelle hvordan, se også al. § 3 andre ledd. Reglene gjelder først og fremst *prosessuelle* spørsmål, som valg av skifteform, som kan være såkalt offentlig eller privat, avhengig av hvem som gjennomfører skifteoppgjøret. Et prosessuelt spørsmål er også hvordan en skal gå frem for å behandle tvister mellom arvinger. Men skiftereglene regulerer også spørsmål som det kan ligge like nær å se som materielle, som hvilke vilkår som må være oppfylt for at en arving kan overta bestemte eiendeler der dette ikke er bestemt av arvelater.¹⁰ Reglene bidrar også til å ivareta avdødes kreditorers

8 Se f.eks. Rt. 1982 s. 948 (på s. 951–952) og departementets merknad til al. § 98 første ledd: «Bestemmelsen gir også uttrykk for prinsippet om at det skal gjennomføres et fullstendig skifte etter arvelateren, og at alle eiendeler og all gjeld skal omfattes ...», Prop. 107 L (2017–2018) s. 323.

9 Prop. 107 L (2017–2018) s. 323.

10 Departementet påpekte også at «det er ikke et klart skille mellom hva som skal anses som materiell arverett ... og hva som skal regnes som skifterett», Prop. 107 L (2017–2018) s. 35.

interesser i at arveformuen ikke fordeles mellom arvingene uten at kreditorene får dekket sine krav, eller uten sikkerhet for at kravene vil bli dekket (betalt) på et senere tidspunkt.

Et annet grunnlag for å overta avdødes formue er at avdødes livsledsager (ektefelle eller samboer) overtar boet uten å skifte. Ordningen kalles uskifte og medfører at andre arvingers rett til å få utdelt arv utsettes, se forutsetningsvis al. § 3 andre ledd. Det kan være delte meninger om det er mest dekkende å se livsledsagers uskifterettsposisjon som en arverettsposisjon eller som noe annet, men uskiftereguleringene er uansett en del av rettsområdet arverett. Det signaliseres blant annet ved at bestemmelsene om uskifte i arveloven kapitlene 5 og 6 er plassert i lovens andre del med tittelen «Retten til arv».

I denne boken blir altså 'livsledsager', og 'samlivspartner' benyttet som samlebetegnelse for 'ektefeller' og 'samboere' av hensyn til språklig variasjon. Da reglene som gjelder for ektefeller og ekteskap, også gjelder for registrerte partnere, se ekteskapsloven § 111, vil det som sies om 'ektefelle', 'ekteskap' og lignende også gjelde for registrerte partnerne, deres partnerskap med videre.¹¹

11 Lov om ekteskap (ekteskapsloven) 4. juli 1991 nr. 47. – Samlivsfeller av samme kjønn kunne registrere sitt partnerskap fra 1993 til 2008, da ordningen ble opphevet som en følge av at ekteskapsloven ble endret slik at også to personer av samme kjønn kan inngå ekteskap. De som levde i registrert partnerskap da adgangen til å registrere partnerskap ble opphevet, kunne (og kan fortsatt) endre sitt partnerskap til ekteskap om de ønsket det, se el. § 111 femte ledd. Det finnes trolig noen hundre par som ikke har gjort det. Om den tidligere ordningen med registrert partnerskap se Eeg (2017a) s. 43–69 og Strandbakken (1993) s. 300–351.

KAPITTEL 2

Lov og testament som grunnlag for arverettigheter. Arverettens funksjoner

Norsk rett inneholder grovt sett to slags rettsgrunnlag for arv: *lov* og *testament*.¹² Med «lov» forstås vanligvis generelle rettsregler som fastsetter rettigheter eller plikter (materieell lov). Uttrykket «formell lov» presiserer at reglene er fastsatt eller forankret i lovbestemmelser som er vedtatt av Stortinget i henhold til Grunnloven §§ 76–79.¹³ «Testament» brukes vanligvis om en arvelaters bestemmelser om hva som skal skje med formuen, eller deler av denne, etter arvelaters død: Det er en formell, høytidelig erklæring av arvelaters siste vilje – en *viljeserklæring*.¹⁴ Testamentariske bestemmelser, eller disposisjoner, over formuen inneholder altså materielle rettsregler, men de er individuelle i den forstand at de gjelder kun for arverett etter denne konkrete arvelateren. Rettsområdet arverett består derfor i hovedsak av to deler (som det riktignok ikke er klare grenser mellom): *den lovbestemte arveretten* og *testamentsretten*. Arveloven inneholder bestemmelser om hvert enkelt av de to grunnlagene, slik det går frem av § 1 om lovens virkeområde, og enkelte av bestemmelsene gjelder begge, som definisjonen av «arving» i al. § 2 første ledd.

12 Med «rettsgrunnlag» menes en lovbestemmelse eller en ulovfestet rettsdannelse som inneholder de vilkårene som må være innfridd for at en bestemt rettsvirkning skal kunne inntre, f.eks. at en har krav på arv, se bl.a. Monsen (2012) s. 22 (avsnitt 17), som knytter definisjonen til «primært rettsgrunnlag», se også Mæhle og Aarli (2022) s. 212–213.

13 Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814 med senere endringer.

14 Privates disposisjoner som tar sikte på å stifte, endre eller oppheve en rett, vil vanligvis være i form av et utsagn / en erklæring. Det er en viss tradisjon for å kalle slike for dispositive utsagn i juridisk litteratur, men de forekommer også i rettsavgjørelser, herunder innenfor arveretten, se f.eks. Rt. 2013 s. 1182 (avsnitt 26) og LF-2019-169886 (Frostating). – At det innenfor avtalerettsteori har vært en tendens de siste ca. hundre år til å distansere seg fra begrepet «viljeserklæring», gir ingen gode argumenter for ikke å bruke det om testamenter.